

REFLECȚII LA O NOUĂ EDIȚIE

La începutul mileniului III, respectiv în anul 2001, prestigioasa editură Lumina Lex publica monografia *Răspunderea civilă a statelor în dreptul internațional*, sub semnătura autorului tezei de doctorat Dumitru Adrian Crăciunescu; așa cum sublinia conducătorul științific, prof. dr. Victor Duculescu, *Răspunderea civilă a statelor în dreptul internațional* reprezenta o premieră în literatura de specialitate, această temă nefiind studiată anterior decât foarte puțin, datorită dificultăților problematicii respective, ca și diversității situațiilor care urmau să fie incluse în aria răspunderii internaționale.

Cu peste un deceniu mai târziu, a fost publicată la editura Pro Universitaria lucrarea scrisă de Dr. Ion Diaconu privind *Răspunderea internațională a statelor*, care reflecta lucrările Comisiei de drept internațional supuse aprobării Adunării generale a ONU și care este încă manual de studiu pentru masteranzii Universității din București. Prezenta lucrare își propune să efectueze completarea și îmbunătățirea celor două lucrări, ca și o analiză interdisciplinară a elementelor comune și distinctive ale celor două abordări. Avem în vedere că lucrarea va putea servi în continuare drept manual de studiu pentru masteranzi și studenți.

1. Dreptul internațional s-a format prin adoptarea mai întâi a normelor denumite primare, adică a normelor care prevăd drepturile și obligațiile statelor în raporturile dintre ele.

Istoria dreptului internațional a reținut adoptarea unui mare număr de tratate bilaterale și multilaterale, în domenii din ce în ce mai diverse, inclusiv numeroase convenții multilaterale adoptate în cadrul unei vaste activități de codificare a dreptului internațional, pregătite de Comisia de drept internațional. Alte activități de codificare a normelor de drept s-au dezvoltat în domeniul drepturilor omului, ceea ce a dus la adoptarea unor tratate multilaterale la care sunt părți majoritatea statelor lumii, ca și la adoptarea unor tratate regionale în acest domeniu, însoțite de mecanisme de supraveghere a aplicării lor. Menționăm de asemenea tratate multilaterale încheiate în domeniile comerțului internațional, protecției victimelor conflictelor armate, al protecției mediului, ca și în alte domenii. La acestea se adaugă mii de tratate bilaterale, unele înregistrate la Liga Națiunilor, apoi la ONU și desigur norme cutumiare, acceptate de state la nivel internațional sau regional, în domenii din care unele nu au făcut încă obiectul codificării.

Toate aceste tratate, multilaterale sau bilaterale, ca și normele cutumiare, multe din ele în vigoare, au prevăzut drepturi și obligații ale statelor părți, deci norme primare ale dreptului internațional. Unele din ele prevăd și mecanisme de urmărire a respectării lor și chiar sancțiuni pentru încălcări ale obligațiilor asumate, deci au creat sisteme specializate de răspundere a statelor părți. În majoritatea cazurilor, însă, sunt prevăzute mijloace pașnice de reglementare a diferendelor care apar în aplicarea tratatelor, uneori obligatorii pentru statele părți, cel mai adesea recomandate acestora. De asemenea, atât în plan internațional cât și regional, mai ales în a doua jumătate a secolului XX, au fost încheiate numeroase tratate și convenții prin care statele s-au angajat să acorde un anumit regim de drepturi persoanelor fizice. Ca urmare, individul beneficiază de un anumit statut în dreptul internațional deoarece statele s-au angajat să coopereze în acest domeniu și să promoveze drepturile și libertățile fundamentale ale omului.

2. Având în vedere multitudinea obligațiilor internaționale create prin aceste norme și nevoia de a promova respectarea cât mai largă cu putință a acestor obligații de către state, mai recent în cadrul ONU s-a resimțit necesitatea adoptării unor norme de ordin general privind răspunderea statelor în cazul încălcării obligațiilor asumate, care au caracter complementar față de normele primare și care stabilesc obligații noi, de un alt tip, pentru statele care încalcă obligațiile prevăzute de normele primare. Normele secundare ale dreptului internațional prezintă importanța lor specifică, prin finalitatea lor de a promova respectarea normelor primare.

În acest scop, Adunarea generală a ONU a adoptat în ultimii 10 ani 4 documente care au valoare de codificare a normelor dreptului internațional, rezultat al activității Comisiei de drept internațional, și anume: Răspunderea statelor pentru fapte internaționale ilicite, rezoluția nr. 56/83 din 12 decembrie 2001; în legătură cu aceasta, Protecția diplomatică, rezoluția nr. 62/67 din 6 noiembrie 2007; Răspunderea organizațiilor internaționale, rezoluția nr. 66/100 din 9 decembrie 2011; Prevenirea daunelor transfrontaliere rezultând din activități periculoase, rezoluția nr. 62/68 din 6 decembrie 2007 și Principii privind repartizarea pierderilor în caz de daune transfrontaliere rezultând din activități periculoase, rezoluția nr. 61/36 din 4 decembrie 2006.

S-au adăugat rapoarte ale Comisiei pe care organisme ale ONU le-au examinat și pe care Adunarea generală le-a acceptat în forme specifice, privind Actele unilaterale, Fragmentarea și specializarea normelor dreptului internațional, Normele cutumiare și altele.

3. Dreptul internațional public-ca de altfel orice ramură a dreptului-conține ca principiu fundamental RĂSPUNDEREA, potrivit căruia orice încălcare a unei

obligații rezultată dintr-o normă juridică internațională declanșează pentru autorul încălcării, pe cale de consecință, obligația de reparare. Instituția răspunderii constituie corolarul normei de conduită pe care o are orice entitate care posedă personalitate juridică. Răspunderea juridică dă expresie dreptului în forma sa cea mai concentrată, reflectând stadiul evoluției întregii vieți sociale, economice și politice și indicând în cel mai înalt grad măsura și influența răspunderii legale asupra nivelului conștiinței, atitudinii și responsabilității persoanelor în multiplele raporturi în care acestea intră.

Răspunderea internațională a statelor este considerată drept condiție fundamentală pentru existența unei stări de drept atât pe plan intern, cât și în cadrul comunității internaționale. Răspunderea internațională a statelor este menită să contribuie la realizarea legalității internaționale, la garantarea ordinii juridice internaționale, la stabilitatea relațiilor internaționale și la dezvoltarea colaborării între state și popoare. Aceasta face necesară stabilirea și aplicarea unor norme cât mai clare și ferme pentru a preveni încălcarea obligațiilor internaționale asumate și a asigura măsuri de răspuns corespunzătoare față de asemenea încălcări.

Doctrina de drept internațional și jurisprudența au oscilat între două concepții, și anume:

- concepția civilistă, care pornește de la principiile răspunderii din dreptul intern și consideră că fundamentul răspunderii statelor îl constituie vinovăția (culpa). În dreptul internațional modern, deși se susține în continuare teza răspunderii din dreptul intern și pentru subiectele dreptului internațional, autorii s-au desprins de teza responsabilității bazate pe culpă odată cu extinderea răspunderii statelor și la alte domenii decât răspunderea pentru daunele cauzate străinilor. Doctrina contemporană ca și jurisprudența dominantă tind să echivaleze culpa cu o încălcare a dreptului.
- concepția obiectivă, care se bazează pe conduita organelor statului ce acționează în calitate de agenți ai acestuia. Statul este responsabil pentru încălcarea unei obligații internaționale fără a fi nevoie de a demonstra existența unei atitudini psihologice culpabile a agentului său. În acest sens, culpa a fost înlocuită treptat cu ilicitatea ca fundament al răspunderii.

În textul menționat din 2001 privind răspunderea statelor conform dreptului internațional s-a clarificat problema majoră a sursei responsabilității internaționale, formulând reguli generale care guvernează tema în ansamblul său, respectiv:

- principiul faptului ilicit din punct de vedere internațional ca sursă a responsabilității;

- condițiile esențiale privind existența unui fapt ilicit din punct de vedere internațional, corelate cu imputarea faptului ilicit statului în cauză.

Comisia a formulat astfel principiile generale menite să definească un set de reguli fundamentale privind responsabilitatea pentru orice fapt ilicit internațional și elementele faptului ilicit internațional. Proiectul de articole din 2001 a fost invocat în practica internațională a statelor și în decizii ale tribunalelor internaționale și interne, inclusiv ale Curții Internaționale de Justiție, ceea ce arată că soluțiile propuse corespund cerințelor vieții internaționale și au intrat în câmpul dreptului internațional contemporan.

Practica internațională și evoluția normelor de drept arată că răspunderea statelor este diferită ca structură, modalități, mijloace de îndeplinire față de răspunderea indivizilor (persoanelor fizice). În raporturile juridice internaționale contemporane persoana fizică (individul) apare – din punct de vedere substanțial și procedural – ca beneficiarul mediat al unor norme internaționale, întrucât nu posedă capacitate juridică internațională proprie și independentă precum statele.

În același timp, persoane fizice și juridice care au cetățenia respectiv naționalitatea unui stat pot fi protejate, în cazul încălcării drepturilor lor pe teritoriul altor state, prin acțiunea statului lor recurgând la instituția protecției diplomatice.

4. În dreptul internațional clasic, regulile referitoare la răspunderea statelor erau, în mare măsură, rezultatul unei transpuneri mecanice a normelor din dreptul civil.

Regulile respective își găseau aplicarea cu precădere în cazurile când s-au produs daune persoanei fizice sau proprietății străinilor aflați pe teritoriul statului. Asemenea concepții „civiliste” au stat la baza a numeroase proiecte de codificare neoficială și a unor activități desfășurate în cadrul unor organizații internaționale regionale care au relevat importanța materiei răspunderii internaționale a statelor.

În dreptul intern, răspunderea civilă poate fi contractuală sau delictuală; răspunderea civilă poate fi bazată pe intenție, pe neglijență, sau poate fi una obiectivă (fără culpă); poate fi o răspundere pentru altul (părinții pentru copiii lor minori, comitenții pentru prepuși, răspunderea pentru animale și lucruri etc.) În teoria răspunderii internaționale a statelor, aceste distincții nu prezintă prea mare interes. În cazul răspunderii juridice civile din dreptul intern, legiuitorul poate stabili că răspunderea se întemeiază în unele domenii pe culpă, iar în alte domenii pe risc sau pe garanție, fiecare din cele două domenii fiind precis delimitate. Răspunderea internațională a statului este angajată pentru producerea faptului său ilicit, deoarece fundamentul răspunderii internaționale este constituit din elementul obiectiv al încălcării obligației internaționale de către statul care și-a asumat-o; doctrina și practica